

Anton Šatović

Sanja i istina od Marsa

Čudno objavljenje

U Beču na flakturmu u Esterházy-parku se je pojavilo čudno objavljenje: nevelika sura papirna hartica je prelipljena na betonskoj stijeni puste zgrade. Dopisnik jednih američkih novin, Archibald Smith, vidio je mimohodeći pred objavljenjem mladu ženu u lakoj opravi: ona šte, gibajući usnice. Trudno, ali milo lice joj još ne izražava čudjenje, oči su joj ravnodušni, plavi, malo tojkavi. Ona si je zavila prik oka joj viseće vlase za uho, zdignula košaricu sa zelenjem i prošla prik parka, da dojde po stepenica doli u Schadek-ulicu. Kumaj stane na prvu stepenicu, obrne se i sjede na bližnju klup. S tijelom se tako obrne, da vidi na mali plakat. Zanimljivo i znatiželjno gleda na svakoga mimohodećega, je li će si preštati nevjerojatnu novinu.

Objavljenje si je zaslužilo zaista veliku pažnju. Smith si je takaj prešte sa zanimanjem, stupeći bliže, projde si rukom prik očiju i prešte si još jednoč „*Twenty three*“, sprogovori on nazadnje, ča mora značiti: „Neka me vrag zame s mojim potreim košćem skupa!“

U objavljenju stoji: Inženjer Leser prosi one, ki hoćedu s njim 18.-ga augustuša letiti na planet Mars, da se javu zbog peršonskih dogovorov od 6 do 8 zvečera, Handelskai-utica, broj 11, u dvoru.

To je napisano obično i prosto, navadnom črnom olovkom.

Nehoteć se popade Smith za puls: običan! Pogleda na svoje ure: deset minut po šesti, 17. augustuš.

Mirnim mužestvom je Smith sve očekivao u ovom tojkavom varošu, no objavljenje, prelipljeno na stijenu od betona, djela na njega u višem stepenu bolesno.

Vjetrić puše prik praznoga parka. Samo znatiželjna žena još na klupi sidi. Smith gleda na obloke stanja, ali nikoga nij, da bi se s njim čudio najnovijoj neobičnoj novini. Mlada žena ali, postavivši svoju košaricu na klup, sidi i gleda na Smitha. Milo lice joj je mirno i trudno.

Smitha laloki trepeću od uzbunjenosti jer ne zna, da ča žena od njega misli. On povuče stari kuvert i zapiše Leserovu adresu. U tom hipcu se postavi pred objavljenje visok, širokoramen človik, bez šnjapke, po opravi djelač, u plavi hlača, samo u košulji, a špenzer na rameni. Ruke ima zagrebene diboko u žepe kao u najvećoj zimi. Čvrsti vrat mu se nategne, kad počne štati objavljenje.

– Ča je to? Na Mars? – tako iskrikne zadovoljno i obrne svoje nebrižno lice k Smithu. Prik njegovoga slipoga oka je viditi dužičku zlamenku. Njegovi surokafečki oči gledaju mirno. Lice, inako neobično u nimškom Beču, zgeda još škurije zbog njegovih črnih vlasi. Ipak mu se s njega topli oči svitu. Malo vanstojeće kosti su kao vankuši, na ki ležu bistri oči. Smith je jur jednoč pisao u svoji novina, da mu Beči u oči spadaju neki ljudi s velikimi jagodičnimi kosti. Kad se je pak već za te ljude zanima, je našao, da su oni Slaveni ili barem slavenskoga roda. Krozate kosti da zgubi lice oštroću kod odrašćenih i dobi nujno ditinji izraz.

– A ča! K njemu pojt i se s njim vozit, čisto prosto – reče opet djelač ter se prostodušno nasmije. Istovrimeno se ogleda na Smitha, mireći ga od nog do glave. Najednoč se on nasmiši. Izvan toga gleda djelač zanimljivo prik parka na žensku, ka negiblivo sidi na klupi uz svoju košarku.

– Ča si nek sada ova od mene misli? – sam sebi govori. – Sigurno si očekuje od muža, kao sam ja, hrabrenost. Po mojem držanju će spoznati, je li sam straško ili ne.

Pri ti riči se djelač naravna, spukne ruke iz žepov i se još odlučnije postavi pred objavljene na stijeni, još jednoč zanimljivo čitajući. Tim on hoće pokazati, da će slijediti pozivu inženjera. Kad ali žena vidi, da uznemirava nje nazočnost muža, stane se, zame svoju košarku i se odalji s nasmiškom na licu.

Kad se djelač opet obrne, vidi samo dopisnika, ki ga takaj zanimljivo gleda. I ta hoće sigurno znati za njegovo mišljenje i zato mu nešto reče:

– Ja sam ravno s djela došao. Meni je strašno dugočasno. Sada se šećem po varošu, da mi vrime projde.

– Se li hoćete javiti na to objavljene? – pita ga Smith.

– Na svaki način ću tamo pogledat.

– No to je ali bedavost – letiti u bezračnom prostoru pedeset milionov kilometrov.

– Kot velu, je to daleko.

– To je ili sliparija ili zmahnutost!

– Sve je moguće!

Smith se sada takaj nasmiši, pogleda na djelača, ki ima takaj nasmišak na licu i nerazumljiv izraz u mimiki, ali živo blistajući očima.

Pokidob da dopisnik ne more već od toga človika s jagodičnom košću doznati, začrljeni se od jada i projde na drugu stran parka za flakturmom. On koraca zaufano i široko. Onda se još jednoč zamisli, postane i sjede se na zadnju klup. Smith takne ruke u žep, u kom leži duhan, kao kod staroga kurača. Jednim gibanjem velikoga palca si nabije čibok, zapali i protegne noge.

Suputnik

Leser stoji, nasloneći se ramenom na podboje otvorenih vrat. Njegov čibok se je ogasio.

Kroz vrata je viditi dobro Dunaj. Na drugoj strani vode se rasteže prazna dolina, prostor povodje. Voda se još črljeni od zadnjih trakov zapadajućega sunca. Medjutim su se i lampuši na cesti nažgali, da nadomjestu svitilo sunca. Vrijeda prosviti nekoliko zvijezd na čisto plavom nebu. Akoprem da žubori voda zmožnoga Dunaja, načinja krajina skupa s od zvijezd rasvićenim nebom svetačno tih utisak.

Djelač Krilić, ki je bio malo prije mišao u vidrici olovski oksid, dojde takaj i se postavi u vrata, bacajući klijeću cigaretu u škurinu.

– Teško je, da se človik od Zemlje luči – veli on neglasno. – Kad sam kao dičak na željeznicu išao, sam se deset puta na moje malo selo ogledao. Naš stan je nek mali. Onda je bio slamom pokrit. Ali ja sam visio na njem. Zemlju ostavit – samo dva hektare imamo – ali vindar... aj, aj!

– Čajnik je jur zakipio – veli Helmut, drugi djelač – hodi Krilić, čaj pit!

Krilić zdahne: Da, tako je! i projde u lopu. Helmut, gruban človik, i Krilić sjedu na kisice uz kovački oganj ter piju čaj, lamlju pažljivo svoj kruh, oslobadjaju od kosti usušenu ribu ter polako grizu. Krilić nadigne oči i veli poluglasno:

– Meni ga je milo. Takovih ljudi sada skoro već nij.

– Ali ti se nek pašći, da ga još dospeneš zakopat!

– Meni je jedan letač povidao: Zdignuo se je on prik deset tisuć kilometrov, i tako je mrzlo odzgor, da mu se je debelo ulje u aparatu smrzlo. Ako letiš još više? Onda je samo zima i škurina.

– Ali ja ti velim, zakapaj ga nek! – ponavlja Helmut škuro.

– Nigdor ne kani s njim letit, ja mu ne vjerujem. Objavljenje visi jur drugi tajedan, ali zaman.

– Ja vjerujem!

– Da će tamo dojt?

– Pravoda će tamo dospit. Onda ćedu se ali Amerikanci jadat.

– Gdo će se jadat?

– Ča to znači: Gdo će se jadat? No pomisli si: Komu će Mars pripadat? Nam Austrijancem, ili ne?

– Da, to bi bilo lipo!

Krilić se gane mrvu na kisici. Leser je došao. On sjede i zame lončić s kipućim čajem u ruku.

– Helmut, nimate volje s manom letit?

– Ne, gospodare! – odgovori Helmut.

– Ja nimam volje, ja se bojim!

Leser se nasmije, napije se i požrkne, ogledajući se na Krilića.

– A vi, dragi prijatelj?

– Gospodare, da, ja bih rado s Vami letio, – moja žena je ali betežna, opet – dice mi je milo, kako bih je mogao ostavit?

– Da, ja vidim. Morat ću sam letit! – odgovori Leser, postavi prazan lončić i si šakom usnice otare. – Nije čuda ljubiteljev, da ostavu Zemlju. – On se opet nasmije i tresu glavu.

– Čera je došla divojka k meni po objavljenju.

– Dobro, – reče ona – ja ću s vami letit. Ja sam devetnaest ljet, znam jačit, tancat, igram gitaru, već mi se neće na Zemlji živit – jur imam dost od politike. Nije li triba vizuma za iseljenje?

– Naš razgovor je dokonjan. – Divojka se sjede i zaplače:

– Vi ste me prevarili, ja sam se poračunala, ča sam mislila da letenje nije tako daleko.

Potom se javi mladi človik, govori dibokim glasom ter ima potne ruke.

– Vi – veli on – me držite za bedaka – letit na Mars, nije moguće. Na kakovom temelju i s kakovim pravom višate vi spodobna objavljenja?

– Nek velikom mukom sam ga utišio.

Leser se upre na lakte i gleda u žeravku. Njegovo lice se kaže u toj minuti trudno, čelo nabrano. Očevidno on sada počiva od dugoga naprezanja volje. Krilić projde po svoj duhan. Helmut veli pokašljajući:

– Gospodar inženjer, nije li Vam samomu strašno?

Leser pogleda na njega vrućinom ugljena razgrijane oči.

– Ne, meni nij strašno. Ja sam uvjeren, da ću srićno cilj dostignut. A ako mi se ne ugoda – će bit u jednom hipcu udar i bez boli. Strašno je ča drugoga. Predstavite si ta slučaj: Moji računi neće bit va uredbi, ja ću spast ne u privlačnu silu Marsa – skočit ću, mimo. Rezerva goriva, kisika, i hrana ćedu mi dugo služit. A ča – letit ću po škurini. Pred manom će svitit zvijezda. Plasat će i gorit, čim joj bliže dovaljam. Po tisuć ljet će moje mrzlo tijelo zaletit u nje ognjene oceane. No ča je zato, da moje tijelo tisuć ljet bludi u škurini! Ali ti dugi dani, u ki ću ja još živit – a ja ću živit dugo u toj škrablji, – duge dane bez ufanja u razočaranju – sam u cijelom svemiru! Nije smrt strašna, nego samoća, samoća bez ufanja u vječnoj škurini. To je zaistinu strašno. Jako se neće letit jednomu samomu.

Leser se zagleda u žeravku. Usta ima odlučno stisnuta.

Na vrati se pokaže Krilić i zove njega poluglasno: Gospodare, k Vam!

– Čudo? – Leser se hitro stane.

– Jedan djelač je pitao za Vas, ja mislim da nije Nimac po govoru.

U lopu stupi, odmah za Krilićem, muž u košulji, ki je bio štao objavljenje na flakturmu. Kratko klima k Leseru, ogleda se na kriste i stupi k stolu:

– Vam je triba sprohodnik?

Leser mu porine stolac i se preda njega sjede.

– Da, išćem sprohodnika. Ja kanim na Mars letit.

– Znam, u objavljenju je to rečeno. Meni su tu zvijezdu jur zdavno kazali. Daleko je, pravoda! Kakove su pogodbe hotio bih znat? Kako je s plaćom, s hranom?

– Imate li obitelji?

– Oženjen sam, dice ali nimam.

On tuče skrbno nokti po stolu, gledajući ga krugom sa znatiželjnošću. Leser mu ukratkom razloži pogodbe vožnje i ga opomene na mogući riziko. On mu predloži, da osigura obitelj i da neka ženi pinez ostavi. Izvan toga neka da ženi prepíše svoje tri hektare zemlje. Muž klima, poslušna ali nek raštrkano.

– Kako, Vam je poznato, – pita on – stanuju onde ljudi ili kakova čudovišća?

Leser se čvrsto počese na vratu i se nasmije.

– Po mojem mišljenju mora bit onde ljudi, kako, tako nam spodobnih. Kad dojdemo tamo – ćemo vidit. Posao se naime tako stoji: Jur je nekoliko ljet tomu, da su počeli primati nerazumljive signale na veliki radiostanica u Europi i u Ameriki. Spočetka su mislili, da su to slijedi bur u magnetni polji Zemlje. No ti tajanstveni glasi su jako spodobni abecednim znakom. Negdo hoće stalno, da se s nami razgovara. Odlakle? Na planeti izvan Marsa se dosada nije ustanovilo žitka. Signali moru dojt samo od Marsa. Pogledjte nek na kartu od njega – on je kao mrižom pokrit s kanali. (On pokaže na skicu Marsa, ka je pribita na daskanoj stijeni). Očevidno imaju ovde mogućnost, da postavu radiostanice od zmožne moći. Mars hoće govorit sa Zemljom. Dosidob mi još ne moremo odgovorit na signale. Mi ćemo ali letit na njegov poziv. Teško je mislit, da su radiostanice na Marsu zgradila čudovišća, bića, ka nisu nam ljudem spodobna. Mars i Zemlja su dvi maljucke kuglje, ke se oko sebe kružaju. Jedni su zakoni za nas i za nje. U svitskom prostoru leti prah žitka. Jedne iste žive spore (sime) spadaju na Mars i na Zemlju, na sva tisuća ohladjenih zvijezd. Svagdir nikne žitak, i nad životom vlada človik: Ne more se stvorit med živim ča svršenijega od človika.

– Ja ću putovat s Vami – veli muž odlučno. – Kada moram dojt s mojim dugovanjem?

– Ja ću Vam još oznanit. Vaše ime ali moram znat.

– Aleks Gusević.

– Zanimanje?

Gusević pogleda raštrkano Lesera i spusti oči svoje na po stolu tucajuće palce.

– Ja – znam dobro nimški, štat i pisat – veli on – i na auti se znam vozit. Letio sam na aeroplanu za gledaoca. Još nisam bio sedamnaest ljet, su me naciji jur povukli u vojsku. Tako se po školi ništ nisam mogao učit. Mer znate, kako je pri boju. Kod mojega ujca sam morao u poljodjelstvu pomagat, dokle nisam morao i ja na bojišće. Dost puti su me naranili. Kad sam se 45.-toga ljeta srićno domom vratio, sam bio dvajset ljet star. Najprvo sam djelao u poljodjelstvu, a onda sam

se vozio svaki tajedan Beč u djelo. I tako mi ide dobro. Doma, u Podgorju, u južnom Gradišću, imam ženu i stan s malim gospodarstvom.

On se najednoč poveze rukom po šisanjku i se kratko nasmije.

– No, tomu je šest ljet, da se vozim Beč u djelo! Kade sam prlje djelao? Po svitu. Ja ne morem na jednom mjestu ostat. – On si opet tare šisanjak i se nasmiši.

– Jur sam bio dost po svitu. Kao mnogi drugi Hrvati, sam i ja svoju domovinu ostavio.

Bio sam četira ljeta u Australiji: Kad sam po dvi ljeti dost pinez sakupio, sam diozeo pri ekspediciji u Novi Zeland. Hotili smo poiskat Maori-urodjenike. No, kumaj smo se živi vratili. Naše konje i sprav smo rado ostavili u loza, samo da si nek žitak spasimo. U jednoj noći su napali divljaki naš logor i nam konje zeli. Dalje u lozu se već nismo ufali. Vindar sam ostao naturi vjeran. Odonda sam si kruh zaslužavao lovom krokodilov. Za jednu kožu smo hteli dostat blizu šest tisuć šilingov. Kad mi se je pak i to zamirilo, sam se dovezao opet domom. Vliklo me je moje malo rodno selo. Onda na rebru Hirschensteina najugodnije sunce sviti. Pokidob da nismo mogli od naših trih hektarov živit, sam opet prošao u svit, ostavio sam majku i dom.

Sada sam prošao u Nimško. Kölni sam dvoja ljeta djelao. Vozio sam se na kranu. U Kölnu su ljudi dobri. Od svih Nimcev, izvan Bavarcev, su oni nam Austrijancem najstrodniji. Vindar mi je bilo u mrzlo-maglenoj Nimškoj na žilavom Rajnu opet dugo za domovinom. Zadnje mjesto djela sam si našao u Beču. Ovde sam pak, jur stari zec, slučajno strefio divojku, i sam se oženio. Žena mi je dobra. Žao mi je, da ne morem živit doma, na našem lipom polju med hladnimi gorami u našoj kućici. Nek žena je doma, djela naše polje, krmi dvi kravice i čuva stan. Svaki tajedan se pak rado domom vozim, drugače bih ovde u velegradu obetežao. Meni je triba mjesta, čuda mjesta, onda odsapam slobodno. Meni se uopće u varošu ne vidi. Dan za danom isto suro stanje, mrzlo kao smrt. Ista silija ljudi, sva nepoznata lica. Ja ne vjerujem, da more bit na Marsu mrzlije. U Babilonu je mogla bit veća buka, kad su se ljudi pobludili, od rompotanja i bremzanja autov na cesti i cviljenja tramvajev. Ja se kanim oslobodit ovoga nepodnošljivoga nemira. Projt kanim! Nemirna, hrvatska krv mi mira ne da. Ja sam Vam zahvalan, inženjer! Vaše objavljnje mi je dobro došlo. Projt kanim, bar kamo, samo ovde ne ostat. Ja poznam dobro jur ov svit. Gospodin Leser, zamite me sobom! Morebit, da Vam budem mogao na Marsu dobro poslužit. Ja se nikoga ne bojim, ja sam jur čuda skusio.

Noći bez sna

Sve je bilo gotovo k odletu sa Zemlje. Dva sljedeće dane, skoro bez spavanja su upotribili nato, da si uredu i nakladu mnoge malenkosti u aparat. Ispitali su sve

instrumente i napravke. Razvalili su drivene kriste, okružujuće aparate i raskrili jedan dio krova.

Leser je pokazao Guseviću mehanizam gonjenja i važnu sprav, – Gusević se kaže šikanim i učnim človikom.

Za nedilju, u šesti zvečera, je naredio odlet.

Petak kasno navečer otpusti Leser djelače i Gusevića; ugasivši električnu sviću, izvan lampuša na stolu i leže se obličan na željeznu steljku – u nuglu lope, za tronožnim teleskopom.

Noć je tiha i zvijezdena. Leser ne more zaspati. Rukami se zame za glavu i gleda u sumrak. Mnoge dane jur nije počnuo. Sada ali, u predzadnjoj noći na Zemlji, da svojemu srcu slobodu: muči se, plače!

On se spominja... Hiža u sumraku... Svića je sakrita knjigom. Duha vračtva, sparno je. Na tlu, na sagu, leži šari rubac Katice. Ona ali, – njegova žena – , draža mu od cijeloga svita, je na stelji, tiho diše. Na podglavniku ležu gusti, spuštene vlasi. Koljena se upiraju protiv pokrivača. Katica ide od njega. Preminilo se je nedavno tako dobro, krotko lice. Ono je ružicasto i nemirno. Ona protegne ruku i se igra prsti na kraju stelje. Leser zgrabi nanovič nje ruku i ju vrže na pokrivač.

– No, otvori oči, no pogledaj i mi daj zbogom! – Ona govori turobnim, jedva slišnim glasom:

– Otvori oblok! Otvori oblok! – Ditinji, slabi, tužni nje glas hoće reći:

– Otvori oblok! – Strašnije od svakoga straha je pomilovanje s njom, s tim glasom.

– Katica, Katica, poglej me! – On ju kušuje na lica, na čelo, na sakrite obrvi. Grlo joj trepeće, prsi joj se zdižu, prsti se giblju na rubu pokrivača.

– Katica, Katica ča je s tobom? – Ona ne odgovara, ona... odhaja... zdiže se na lakti, zdižu se prsi, kao da ju negdo s odz dol rivao, mučio. Mila glava se je zdigla... opet spustila i na vankuš spala. Spala je i bradica. Leser je zničen od razočaranja, objami ju i k sebi pretisne.

...Ne, ne, ne – sa smrću nima pomirenja...

Leser se stane sa steljke, zame sa stola škrabljicu s cigaretami, zapali si i hoda neki čas po škuroj lopi. Onda stupi k teleskopu, najde iskateljem Mars, ki se je jur nad Bečom zdignuo i gleda dugo na neveliku, čistu toplu kuglju. On lako miglja u prekrižajući vlasi okulara.

...On se opet leže i prespi do jutra. Subotu ide još jednoč u varoš. Šeće se po Ringu gori, uživa pod plavim nebom kao u okolicu zraslu svršenu zgradu Karlove crikve, kao da bi ju zadnji put vidio. Vas dan s tim prebavi, da se oprost od svojih najboljih prijateljev.

Kad se navečer vrati, je tako trudan, da se odmah leže. Neki čas spi, dokle nisu živci malo ojačali. Onda se ali opet, dušom zbunjen, zbudi. Živci mu u glavi djelaju. Pamet mu otkriva vidjenje. Katica sidi u travi na brežuljku. U daljini se zdiže, doli po dniki, čvrst seoski čuvar – turam uzlopske crikve. Ptice kružaju prik

polja i sinokoš u ljetnom, žarkom suncu. Katica je od vrućine lijena i tup je Leser, sideći uza nju, grize travicu, gladi blondu glavu Katice. Na nje od sunca požgani rameni se sviti uz rub bluze bijeli trak kože. Katičini suri oči su ravnodušni i prekrasni, u nji takaj pluju ptice. Katica je osamnaest ljet. Ona sidi i muči. Leser misli: „Ne, mila moja, ja imam važnijega posla, nego da se na ovom brižujku u tebe zaljubim; na tu lečku neću stat, ja već neću dojt k vam na ljetovanje.“

Ah, Bože moj! Kako nespametno je dao tim ljetnim danom, iako su bili vrući, projt! Kad bi nek bilo vrime onda stat ostalo! Neće se već vrat. Ne, nikada!...

Leser se opet stane sa steljke, brusi svićicama, kuri i hoda. No i hodanje uz daskanu stijenu je strašno: kao zvir u jami.

Leser otvori vrata i gleda na jur visoko izašli Mars.

– I onde neću moć sam sebi ujt – prik Zemlje, prik smrti. Zač mi je bilo potribno da kušam od toga jada? Zač sam morao ljubiti i se zbuditi? Najbolje je živiti nezbudjen. Ne letu u zraku smrznuta simena žitka, ledeni kristali, letu drimajući? Ne, triba je upast i procvast – probuditi se na žaju – ljubiti, slijat se, prestati biti osamljeno sime. I vas ta kratki san je k tomu, da bi nanovič bili – smrt, lučenje i opet – letenje ledenih kristalov.

Leser dugo stoji na vrati. U dijamantnoj – sada krvavoj, sada plavoj svići – prelijeva se Mars visoko nad spavajućem Beču. „Novi, divni svijt“, misli Leser, „morebit da se je jur zdavno ugasio fantastički, cvatući i svršeni na me čeka... Tako ću odanle, negda noći, gledat na moju rodnu zvijezdu med zvijezdami, na Zemlju... Ja se spominjem na brižuljak i ptice, grob, kade leži Katica... I tuga moja će bit laka...“

Pod jutro si položi Leser podglavnik na oči i zaspi. Tutnjanje vlaka, ki se uz Kai vozi, ga zbudi. Leser si obriše rukom lice. Njegovi od noćnoga vidjenja trudni oči gledaju karte na stijena, crtice od aparata. Leser zdahne, potpuno prebudivši se, projde k vodoteku i polje glavu mrzлом vodom. On zame svoju jupu i koraca prik dvora, po ulici doli k sebi u stan, kade je pred pol ljeta umrla Katica.

Ovde on cijelo tijelo umije, podbrije se, obličje čistu košulju i opravu, pogleda, je li su svi blokovi zaprti. Stan je prazan, svagdir leži prah. On otvori vrata u spavaću sobu, kade on po smrti Katice nikada nije noćevao. U spavaćoj je skoro škuro od spušćenih šalug, kumaj odsvićeva zrcalo ormara s rubljem Katice, – zrcalna vrata stoju na pol otvorena. Leser nabere čelo, projde na nožni prsti k ormaru i ga čvrsto zatvori. On zaklene vrata spavaće hiže za sobom, ostavi stan, zapre vanjska vrata i vrže mali, plečnjasti ključ u cveterni žep.

Sada je sve gotovo pred odletom.

Zbogom, moje selo!

Petak navečer je Marica dugo na Aleksa čekala. Nekoliko puta je kunce kraj porinula i opet na ognjišće postavila. Sve neugodnije joj nastaje:

„Kade je nek ovako dugo? U krčmi sam jur bila pogledat. Ili mu se je ča stalo? Človik ne zna, danas se mnogo nesrić na cesti stane. Ovakovu dob je jur navadno svenek doma.“

Marica sidi za stolom. Juha po peti ili znamda po deseti put kipi. Iz zadnje hiže tuču jur ure jedinaest. Aleks nije došao. Marica misli:

„Ča išće, ča mu nek fali? Pojedno hoće nešto najti, nemirna duša, Aleks, Aleks...“

Na Maričine trepavice stupu suze, ona je polako obriše i potpira lice. Prik nje glave leti i ne more odletit vesela žena s veselom dicom. Marica misli pri sebi: „Kad bih nek bila ja takova, nikada ne bi od mene prošao. Ja mu nis' još ni toga jedinoga veselja načinila, ko si svaki muž od svoje žene očekuje, da mu porodim bar jedno dite!

Gusević joj je pisao, da će daleko oputovati, no kamo – ona ne zna, pitati se ga boji. Ona i sama vidi, da mu je nepodnošljivo s njom živiti u ovom zaspanom selu, u tišini, bez prvašnje volje. U noći mu se nešto sanja – on škriplje zubi, krikne kikavo, sidi na stelji i diše, zube ima stisnute, lice mu se poti i prsi se. Onda se povali, zaspri, a jutro gleda škuro i ne more najti mjesta u svojoj koži.

Marica je s njim svenek strpljena, tako mu ugadja, bolje nego bi znala majka. Zato ju on ljubi ter ima s njom pomilovanja, no kad dojde ali jutro – gleda, kamo bi mogao opet projt.

Marica djela na polji i skrbi za njihove dvi krave. Čuda inako nimadu. Vindar im je malo gospodarstvo velika pomoć. Za hranu im barem zraste. Najveća vridnost svakoga imanja je, bar kako je ono malo, da je vlašće, tepao kutljac, u koga se Gusević rado povuč. Pinez imadu, hvala Bogu, dost. Vindar nije Gusević zadovoljan. On se je jur s mnogim bavio. Stalno minja djelo. Sada sve krajhiti i počne kod nove firme djelati.

„Stari su povidali – u Ameriki je zlati klin“, govori on, „klina pravoda takovoga onde nij, ali zemlja mi je nepoznata, – moram pojti, Marica, pogledat kako je onde!“

S utiskom, kakova je smrt, čeka Marica na ta čas, kada će Gusević projt. Nikoga na svitu, izvan njega, ona nima. Starji su joj pomrli, a rodbina joj je daleko prik Hirschensteina. S petnaestimi ljeti je jur Beči služila. U velikom varošu se je ćutila zaostavna. Uvijek je bila nevesela.

Pred sedmimi ljeti, na svetak, upoznala je Gusevića u parku na klupi. On ju je pitao:

– Vidim, da sami sidite, dopustite mi, da se s Vami zabavljam, – samomu mi je dugo. – Ona ga je pogledala – dobrovoljno lice, vesele oči, dobre i – trizne.

– Ništ nimam protiv toga – je ona odgovorila. Tako su se oni i šetali u parku do večera. Gusević je povidao od boja, napadov i svojih lovov u Australiji, doživljajev u prastari loza, tudjih ljudi i narodov – tako, ča u nijednoj knjigi štati ne moreš. Otpeljao je Maricu do nje službenoga doma i odonda je počeo s njom da hodi. Marica ga je sve već ljubila i oni su se vrijeda skupazeli.

Supa opet kipi. Marica ju kraj potegne i se opet mirno sjede. Jur zdavno je misilila, da čuje kakov glas pod vrati, na pustom dvoru. Tako turobna je ali bila, da nije jako poslušala. No sada – dobro za čuti – stupaju koraki.

Marica otvori hitro vrata i pogleda van. Dvor je rasvićen samo od otvorenih vrat i od vežnoga obloka. Ravno u svići vrat stoji „pred mladom ženom sijedi, čelo nagnujuć starac bez šnjapke, u dužičkoj jupi, – on stoji, nateže vrat i gleda – Maricu. Njoj trepeću koljena od straha.

– Ča kanite – pita ona šaptajuć.

Starac još jače nadigne glavu i tako gleda. On zdigne, grozeći se, kažiprst. Marica zabuši svom moću vrata, – srce joj strašno bije. Ona poslušiva – koraki su se odaljili: starac je, očevidno, prošao po putni vrati van na cestu.

Prestrašena žena već nima volje da čeka. Vežna vrata dobro zaklene, ugasi sviću i se na stelji dobro zagrne, da već nikakovoga glasa, niti korakov ne bude čula. Jutro se gospodarica stoprv stane, kad joj sunce u hižu sviti. Prva misao, ku odmah ima, je starac. Ona ne more zabiti, ta blijedi, oštro grozeći se obraz. Cijelo dopodne ju starac zabavlja: „Ča mi je nek hotio reći? Odakle je došao? Gdo je on?"

Djelo joj kumaj ide od ruke. Skoro cijelo dopodne joj je triba da nakrmi. Sve neobičnije joj je u ovom čudnom stanu.

Misao na muža joj opet da moći: „Napodne će sigurno dojt! Morao je čera navečer autobus zakasnit. Sada se ali moram pašćit, da skuham!“ Odmah joj sve ide laglje, i kuharica se brzo okolo ognjišća obraća.

Zaista, kratko pred dvanaesti je čuti, da je negdo naglo putna vrata otpro.

Vrijeda idu po dvoru hitri, silni koraki muža. Veselo stupi Gusević nutar.

– Zdrava bila, draga duša! Oprosti mi, da sam ti dao tako dugo čekat! Kriv je naš inženjer. Si se li bojala?

Najprvo ga Marica nimo gleda i se ugodno iznenadi, da je muž došao. Ona vrže kuhaču kraj i mu se obisi oko vrata:

– Da, ali sada je sve dobro!

– Daj mi odmah vode, da se umijem. Danas već ništ neću djelat! – veli veselo Aleks. – Ja se moram pripravit na moje putovanje. Sutra ću te ostavit, zbogom. Imaš teple vode? To je lipo.

On si umije lice, čvrsti vrat, ruke do lakat, otare se i pogleda svoju ženu.

– Sve će bit dobro, neću ja poginut, vrnut ću se. U boji me nisu mogli štuki, a u Australiji niti krokodili krajspraviti. Moja skradnja ura je još daleko, – a umrit moramo ‘vako inako: Zadene te muha pri letu, – jur je faljeno, i... jur si kraj.

On sjede k stolu, počne guliti skuhane krumplje, s kih je hotila kuharica gubončiče načiniti, razlomi je i posoli.

– Na sutra mi uredi čiste dva pare, – košulj, gać, kratkih čarapov. Ne zabi kusić sapuna i šivaću sprav. Ali zač si tako turobna, si se znamda i plakala?

– Ja sam se prestrašila, – odgovori Marica i se krajobrne, – neki starac je bio u dvoru ter mi se je palcem pogrozio. Aleks, neka projt!

– To znači, da ne idem. – Ča ti se je starac palcem pogrozio?

– Na nesriću se je on pogrozio.

– Škoda, da ću otputovat, ja bih tomu človiku još rado razminio. Ja bih se drugače s njim pominao! To je sigurno jedan od bivših ovdešnjih, ki se po noći potipa i nas hoće odavle zignat.

– Aleks, ćeš se k meni vrnut?

– Mer sam ti jur rekao, da ću najzad dojt; to znači, da ću se zaistinu vrnut. Poj, ti strašljiva duša!

– Daleko ćeš projt?

Gusević zafučne, maše na pod gori i smijući očima, nalije si čaja u šoljinku.

– Prik oblakov ću letit, mila moja!

Marica spusti samo glavu. Guseviću se ziše, on se počne svlačiti. Marica pobere neslišno posude, sjede da poštupa čarape, ne zdizajući oči. A kad projde k stelji,

– Gusević jur spi, položi ruku na prsi i zatvori polako trepavice očiju. – Po licu teču Marici suze, tako joj je spavajući drag, tako joj je dugo za njegovim nemirnim srcem: „Kamo će letiti, ča opet išće?“

Vrijeda se Gusević prebudi, brzo se u novo obličje, kao da bi bio zaspao. U pol tretoj otpodne se hoće još Beč odvesti. Već nima lazno, kao svenek, da da zbogom svojoj ljubljenoj gori i vjernomu polju, kade se je tolika ljeta popikovao. Samo projde najzad u štalu, da zadnji put vidi Bejcu i Rožu. Još jednoč diboko zdahne, da si napuni pluća domaćim zrakom i da mu barem spominak na njega u duši ostane: „Zbogom!“ veli tiho i klima glavom nimim živinam, ke ga nek čudno gledaju.

Medjutim mu je dobra žena čiste rube pobrala i u kufer zapokala. Gusević si odriže vrli kus slasnoga domaćega kruha i poji kusić slanine. Kako mu se nek rači! On ne zna, od čega ga teže spade, da se luči. Poplavi si grlo vincem i si zadovoljno obriše usta. Pritom ali ništ nije govorio; samo kad se stane, gladi Maricu svetačno po licu. Ponaša se, kao da bi odvršavao Božju službu. Dom mu je svet... kao i žena. On joj ostavi pinez. Vrli kup ih vrže na stol. U ruku zame svoj kufer, ostane stati na pragu i kušne Maricu.

Tako još i nije doznala kamo je otputovao.

Odlet

Na Kaiu pred djelaonicom Lesera se je počeo narod skupaspravljati. Došlo ih je s odzgor i s odzdol, bižu iz bližnjih ulic, stoju u kupi, gledaju na nevisoko sunce, ko spušća kroz oblake široke trake. Počnu se razgovori:

- Čemu se narod skuplja – su li koga ubili?
- Odmah ćedu letit na Mars.
- Da smo ovakovoga ča doživili, to nam je još falilo!
- Ča vi ne velite? Gdo će letit?
- Dva razbojnika su iz uze zeli, zatvorili su je u čeličnu kuglju i – na Mars s njimi, na pokušaj.
- Da, ljudi im nij milo.
- Nekate tako lagat!
- Ča, vi velite da ja lažem?
- Kako tojkavi su ljudi, Bože moj!
- Zač je narod tojkav? S čega vi to ključite?
- Vas bi nek morali poslat za takove riči!
- Prestanite, ljudi! Ovde je zaista povijesni događaj, a vi govorite tako bedavo.
- A zbog čega ćedu poslat ljude na Mars?
- Oprostite, jedan je rekao: pedeset kil knjig su naklali.
- To je ekspedicija.
- Čemu?
- Zbog zlata.
- Potpuno vjerojatno – da napunu zlatom praznu državnu kasu.
- Ćedu ga čuda doprimit?
- Neograničenu količinu.
- Ljudi, moramo još dugo čekat?
- Kad sunce zajde, ćedu se odvest...

Do sumraka su se ljudi razgovarali. Različni govori su išli u množini, ka čeka na izvanredan događaj. Oni se vadu, prengaju, ali ne idu domom.

Mutno zahadjanje sunca se razlije krvavom svićom prik polneba. I glej, polako razmetajući množinu, pokaže se velik auto policijskoga inšpektora. U lopi su se iznutra rasvitali oblaki. Množina zamukne i se giblje bliže.

Sa svih stran otkrit, blistajući bijelimi redi nakovnic, jaju spodoban aparat stoji nad cimentom, lako naklonjenom mjestu nasred lope. Njegovu jako rasvićenu unutrašnjost od u rombusi rastegnute žute kože je viditi kroz otvoren, krugao obločić.

Leser i Gusević su jur opravnici filcenimi čizmami, kratkimi jupami, pilotskimi košuljami od kože. Člani varoškoga tanača, profesori univerziteta, inženjeri,

žurnalisti okružuju aparat. Oproštajni govori su se jur držali, fotografične snimke su jur načinjene. Leser hvale nazočnim na zanimanju. Njegovo lice je blijedo, oči stakleni. On objami Krilića i Helmuta. Pogleda na ure: „Doba je!“

Nazočni zamuknu. Gusević stisne usnice i stupi na otvor. Nutri sjede na kožni vankuš, popravi košulju, zakopči kratku jupu.

– Pozdravi moju ženu! Ne zabi! – krikne on Kriliću i zaoštri obraz.

Leser si još da časa, gleda preda se na tla. On zdigne glavu i veli kikavim, ganutim glasom:

– Ja mislim, da će mi se ugodat, pustit se na Mars. Ja sam osvidochen – već neće čuda ljet projt i na sto zračnih brodov će se gibat po zvjezdanom prostoru. Uvijek, neprestano, vječno nas goni duh iskanja. No, ako poginemo, zapametite si, prijatelji: Bar kako bi bio žitak lip, bar kako velika dostignuća, nikada ne bih bio zadovoljan, svenek, vječno bih najpr magadio, k dalekim ciljem.

Leser prestane, gleda na nazočne. On povuče šljem na oči:

– Dovidjenja, ljudi, prosim Vas, da idete malo dalje od aparata...

Sada krikne i Gusević s otvora:

– Ljudi, ja ću dat te na Marsu srdačno od Vas pozdravit, ćete mi dat punomoć k tomu?

Množina nek začudjeno gleda. Onda se raširi božanje.

Leser se obrne, stane u otvor, ki se odmah za njim jako zabuši. Ki su kod aparata stali, bižu ganutimi riči iz lope k množini na cestu. Nekoga glas počne rasteženo kričati:

– Pazite, pojte kraj, lezite se!

Muče gleda sada tisuć ljudi na kvadratne, rasvićene obloke od lope. Onda je tiho. Tišina vlada i na cesti. Tako projde nekoliko minut. Mnogo ljudi je leglo na zemlju. Najednoč zagluši trumbita dovezavšega auta. Negdo krikne strašnim glasom: „Tiho!!!“

U lopi zagluši, zarompotANJI. Odmah je čuti još jače, gušće udare. Zemlja se strese. Nad krovom lope se zdiže metalan nos i se sakrije oblakom dima i praha. Triskanje je još jače. Črni aparat se vas pokaže nad krovom i ostane u zraku visiti, kao da bi na nešto još čekao. Eksplozije se združu u jedno rujenje i strašno veliko jaje odleti na stran prik ljudi, kao raketa, obrnuto prema zapadu i ostavljajući za sobom ognjenju zastavu, skrsne u mutnočrljenom žaru oblakov.

StoprV onda počne u množini kričanje i ljudi bižu opet skupa kod lope.

Konac sanje od Marsa

Podne je, nedilja, tretoga junija. U velikom rastojanju od mjesta padanja, – na ubrovi Huron-jezera u Kanadi, – vozu se ljudi na činakli, sidu na otvoreni terasa restoranov i kavan, igraju se tenis, golf, nogomet, puštaju papirne zmaje u

bezoblačno nebo – sva ta množina ljudi, ki su se nedilju vanodvezli, da uživaju lipotu zelenih ubrovov i šušnjanje junškoga lišća, čuje u dužini od pet minut neobično rujeći glas.

Muži, ki su bili u boju, velu gledajući na nebo, da naredno ruju tako kuglje teškoga oružja. Potom se je mnogim ugodalo, da vidu bistro spuštajući se na zemlju, jajetu spodoban, sinj.

Nije prošla ura, kad se velika množina ljudi skupaspravi na mjestu padanja aparata. Znatiželjni bižu iz svih stran, oni plaznu prik ograd, dođu na auti ili na čamci po plavom jezeru. Jaje, pokrito korom od šljake, stoji zatučeno, razbito i nakrenuto. Mnoštvo mišljenja sve izgovori, jedno besmislenije od drugoga. Osebujno veliko gibanje se počne u množini, kad si preštu na poluotvorenom krovu obloka zaduben natpis: „Austrija. Odletio iz Beča osamnaestoga augustuša!“ Tomu se još već čudu, jer je danas treći juni...

Kad je potom čuti iz unutrašnjosti aparata slabo stenjanje, stupi množina u strahu kraj i zamukne. Dođu policajci, vračitelj i dvajset novinarov s fotografskim aparatima. Otvoru oblok i zvljuču najvećom pažljivošću iz unutrašnjosti jajeta dva polugole muže. Jedan je mledan kao kostur, star, s bijelimi vlasi, on je u nesvišću; drugi s razbitim licem i zlamljenim rukama, stenji tužno. U množini je čuti krike sužalovanja, ženski plač. Nebesne putnike položu u auto i je odvezu u bolnicu.

Jedno jutro se javi u bolnici Smith. On stišće čvrsto ruku Lesera, „pozdravljam vas, dragi prijatelji!“, on sjede na stolac kod stelje.

– To putovanje vam ali nij jako godilo, bud je – veli on. – Ravno sam bio kod Gusevića, on je zaista junak: ruke ima u gipsu, laloka mu je potrena, ali sve vrime se smije, – on je jako zadovoljan, da se je vratio. Još jednoč se ali ne bi vozio. On ima sada dost od tudjine. Veli da je na Marsu jako mrzlo i neobično. Sve da je plavo, a i ljudi nisu bolji nego na Zemlji. Najlipše, veli, da je doma u Pod-d-d-go..o – tako nekako se zove varoš, u kom je doma. Toliko mi je povidao za Hrvate u Grad-i-s..ss.!

Svidoki 1, 1976.

Napomena:

Amerikanski milijarder Elon Musk (Tesla; Twitter, sada X...) kani letiti na Misec i na Mars (SpaceX). Pinez ima. Parni Valjak (DM Petrovo Selo) ima pjesmu: Bogati će pobjeći na Mars... A što će ostati za nas...

Priredio Ivan Rotter